

Norocul e prea puțin și lumea prea multă - I. L. Caragiale

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

Plinius cel Bătrân

ANUL IV, NR.3

MARTIE 2023

APARE LUNAR

PRESA ROMÂNĂ ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

EXPOZIȚIE

pag. 2-3

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

BĂTĂLIA DE LA RAHOVA

pag. 12

PLINIUS CEL BĂTRÂN NATURALIS HISTORIAE - UNA DIN CELE MAI MARI ENCICLOPEDI

pag. 8-9

INDENTITATEA ROMÂNĂ

ÎN PEISAJUL ESEISTIC AL LUI IOAN ALEXANDRU

pag. 4-5

VICTOR BABEȘ

O MARE PERSONALITATE A ROMÂNIEI

pag. 6-7

ARTA ORNAMENTĂRII MANUSCRISELOR ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

pag. 10-11

„MĂRȚIȘORUL LITERATURII ROMÂNE”

ION CREANGĂ

1 martie este ziua cunoscută în România drept ziua Mărțișorului, o zi cu tradiții și obiceiuri, printre cele mai importante fiind dăruirea de mărțișoare doamnelor și domnișoarelor, dar și copiilor sau băieților, în funcție de zonă. Pe 1 martie ne vom aminti și de Ion Creangă, aceasta fiind data la care se împlinesc 186 de ani de la nașterea marelui clasic al literaturii române. Pentru ziua în care s-a născut, Creangă a fost alintat de George Călinescu „Mărțișorul literaturii române”. Părinții lui Ion Creangă erau Ștefan a Petrei Ciubotaru și Smaranda Creangă. A mai avut șapte frați și surori, Zahei, Maria,

Ecaterina, Ileana, Teodor, Vasile și Petre. Ultimii trei au decedat în copilărie, iar Zahei, Maria și Ileana în 1919. Ion Creangă și-a început studiile la școala de pe lângă biserică din satul natal în 1847, apoi mama sa l-a dat în grija bunicului matern, David Creangă, care l-a dus la Broșteni, acolo unde a continuat școala. A fost înscris la Școala Domnească de la Târgu Neamț în 1853, sub numele Ștefănescu Ion. Ulterior, Ion Creangă a urmat cursurile de la Școala Catihetică din Fălticeni, sub numele pe care l-a păstrat pentru tot restul vieții sale.

PRESA ROMÂNESCĂ - ÎNTRE TRADIȚIE

Expoziția „Presa românească. Între tradiție și modernitate” aduce în fața publicului piese care ilustrează istoria presei noastre de la începuturi până în perioada modernă. Primele ziare românești: „Curierul românesc” (1829, editat de I.Heliade Rădulescu), „Albina românească” (1829, editat de Gh. Asachi), „Gazeta de Transilvania” (1838, editat de George Barițiu) poartă amprenta oricărui început de drum și stau la baza modernizării presei, atât în privința conținutului, cât și a expresiei, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Un exemplu elocvent este ziarul „Adevărul”, cel mai longeviv ziar românesc, care apare în august 1888 și, cu mici întreruperi cauzate de evenimente istorice, continuă și în prezent. Expoziția cuprinde trei

trei secțiuni speciale cărora le-am alocat spații distincte:

- Colecția Constituțiilor din 1866, 1923, 1938;
- Constituirea fondului de publicații statistice și bugete;
- Secțiunea dedicată tiparului și tipografilor (invitat Alexandru Galoș-vicepreședinte Asociației Tipografilor Transilvania și invitat de onoare a fost dl Christian Develroy-Președinte al Imprimeriei Arta Grafică).

Aducem mulțumiri dnei Daniela TURDEAN care, prin aranjamentele IKEBANA, dă o notă de distincție evenimentului de azi și dnei Azako Funatsu care a recitat versuri de Mihai Eminescu.

Nicolae Noica
Director General al Bibliotecii
Academiei Române

Bine ați venit la Biblioteca Academiei Române care astăzi deschide cutia de comori, una dintre cutiile de comori pe care le deține. Ceea ce avem referitor la presa românească este absolut amețitor, numai trecând pe aici veți vedea parte din istoria noastră, sau toată istoria noastră și, în plus, veți regăsi nume de reviste pe care le-am învățat în liceu, acolo unde s-au publicat primele poezii sau primele texte ale marilor noștri scriitori și poeți. Veți găsi „Timpul” aici, veți găsi „Tribuna”, veți găsi

primul ziar românesc, de la 1790, o copie a acestuia, și anume „Courier de Moldavie”, dar și primele ziare românești „Cuvântul românesc” și „Albina românească”. Numele mari din presa românească care au dăinuit până în zilele noastre, respectiv „Adevărul”, de pildă „Curentul” sau cele intrate în istoria presei, „Universul”, „Dimineața” sunt reprezentate de asemenea aici. Veți găsi și veți mângâia cu privirea pagini deosebit de frumoase din istoria noastră și

ceea ce este impresionant este că avem o descriere brută a faptelor istorice până ca acestea să intre în istorie. Încoronarea lui Ferdinand I sau moartea lui Ferdinand I, pe urmă regăsim primele periodice umoristice, „Bilete de papagal” de pildă, sau „Moftul român” al lui Caragiale, unde s-au publicat schițe intrate în istoria literaturii noastre. O astfel de expoziție nu se poate face decât cu dragoste pentru ce se regăsește în această clădire. Dacă ar fi să descriu ceea ce cele două doamne, Daniela Stanciu și

Gabriela Dumitrescu, au făcut aici așa începe cu acest cuvânt, dragoste. Au făcut cu dragoste pentru patrimoniul cultural pe care îl găzduiește Biblioteca Academiei Române. Vă urez o viziune plăcută, să mângâiați cu privirea lucruri unice din istoria culturii noastre, să vă bucurați, să vă îmbogățiți, să transmiteți mesajul nostru și către generația tânără care este așteptată să ia un contact direct cu parte din istoria noastră.

Acad. Marius Andruh

ȘI MODERNITATE

Mă bucur să pot să văd aici, la deschiderea unei noi ediții a Expoziției privind istoria și evoluția presei românești, pentru că prima întreprindere în acest sens făcută de Biblioteca Academiei a fost acum 3 ani, iar noua ediție se bucură din start de prezența mult mai multor oameni interesați, nu numai din presă, de acest domeniu al activității sociale.

Aș vrea în primul rând să spun ceea ce accentua domnul academician Andruh, Biblioteca Academiei este, cred, cea mai altruistă parte din activitatea Academiei Române pentru că ea este deschisă publicului, are o zonă de contact zilnic cu oamenii, cu cercetătorii, cu cei care vor să se documenteze de la sursă, la sursa cea mai bine păstrată și documentată.

În al doilea rând, cred că ar trebui să evidențiem, și sunt aici colegii mei din mai multe generații de jurnaliști, să evidențiem tezaurul pe care Biblioteca Academiei îl păstrează. Domnul Noica evidenția într-o comunicare în Aula Academiei că începutul de evaluare al patrimoniului duce spre o cifră surprinzătoare ca valoare, a bunurilor pe care le deține Academia, 3 miliarde de euro. Asta înseamnă că ceea ce are Academia aici, poate fi comparat cu tezaurul de aur și de valute al Băncii Naționale. Păstrarea și punerea în valoare a acestui patrimoniu se face cu mare discreție, cu resurse prea limitate material. Dacă ne uităm la colecțiile de presă, și am avut ocazia împreună cu colegii din Antena 3 să facem câteva reportaje legate de istoria presei, vedem că hârtia este fragilă, hârtia de 100 de ani se păstrează, dar trebuie ținută în niște condiții cu totul speciale. Or, trecerea într-o evidență online a acestui tezaur cred că este un efort care nu trebuie neglijat, și pentru a avea accesul larg, nu numai noi, ci și generațiile care vor veni, se impune trecerea rapidă și extinsă a colecțiilor în formula de bibliotecă electronică.

Nu în ultimul rând, aș vrea să continui ceea ce spunea distinsul reprezentant al tipografilor. Dacă ne

uităm la evoluția presei, cei care intră în București văd Casa Presei, ori, instituția principală din corpul central este o instituție care apără sănătatea veterinară, în momentul de față, este un Inspectorat Național pentru alimentație, sănătate, zootehnie.

Ei, ori asta spune multe despre ceea ce înseamnă presa în România. Sigur, ea s-a diversificat, dar presa, presa scrisă în înțelesul acestei expoziții, și-a diminuat importanța în România. Domnul Noica spunea de Sindicatul ziaristilor, sigur că Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România se bucură să fie continuatoarea acestei organizații vechi de 104 ani, intră în al 105-lea an, și faptul că sunt 4000 de membri în UZPR arată că profesia este vie, că profesia interesează și că organizarea ei și apărarea profesiei și a drepturilor ziaristilor este de actualitate și reprezintă, cred, o idee despre ceea ce poate face profesia noastră.

Am în spate aici o ediție din ziarul „Dimineața”, este de acum 100 de ani, vedeți că atunci se tipărea color, deci performanța tehnică mergea mână în mână cu profesionalismul celor care relatau. Mulțumim încă o dată Bibliotecii Academiei Române, domnului director general al Bibliotecii Academiei, profesorul Noica, despre care regretatul academician Theodorescu spunea că a deschis o epocă nouă aici, o etapă nouă în instituția care se numește Biblioteca Academiei. Și faptul că relația cu presa, cu deschiderea spre istorie, această parte de istorie a României, este mereu prezentă și de actualitate se datorează acestui colectiv de oameni, mic numeric, dar extrem de profesionist.

Dan Constantin
Vicepreședinte al Uniunii
Ziaristilor

IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ ÎN PEISAJUL

Considerat drept una dintre personalitățile prestigioase ale secolului trecut, cu o bogată activitate, nu doar literară și culturală, ci și politică și didactică, Ioan Alexandru a fost o prezență vie, adeseori vulcanică în mediile spațiului cultural autohton. Poet, eseist, scriitor de excepție, coleg de generație cu Adrian Păunescu și Nichita Stănescu, opera sa surprinde prin forța trăirilor unui spirit înalt, iubitor de frumos și de profunzimi, conectat la tot ceea ce implică termenul românism. Harul său oratoric era imens, spontan și natural, ce avea la origini ceasuri de studiu intens și perseverent. O multitudine de întrebări existențiale legate de ființă, de esență ne revelează o vocație aparte de martor fin și contemplativ la minunile universului, ce aspiră spre adevărurile ultime, spre Lumină, dovedindu-se totodată a fi un caracter puternic „plămădit dintr-o simbioză între sensibilitatea modernă și isihia bizantină” (Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga). Glasul său profetic, cuvântul său inspirat și academic făceau ca amfiteatrele și sălile din țară și de peste hotare, pline ochi de oameni, să se cutremure de exprimarea adevărului, frumosului și sensului lumii. În viziunea lui Ioan Alexandru, satul natal devine un topos, un pământ binecuvântat și ales, iar lupta pentru patrie, neam, credință și suflet reprezintă coordonatele fundamentale ale operei sale, susținând în mod hotărât și perpetuu că fără iubire și jertfă nimic nu e posibil.[...]

În opera sa sunt reliefate caracteristicile esențiale ale poporului român și drumul pe care acesta trebuie să-l urmeze în cadrul noilor schimbări europene, fără a-și pierde zestrea culturală și spirituală. În viziunea sa enciclopedică, identitatea românească are un conținut substanțial desemnând felul de a fi și de a simți al nostru, având la bază următoarele elemente: patria, limba, originea, familia, cultura, istoria, religia creștin-ortodoxă, tradițiile și obiceiurile, toate aflate în strânsă interdependență.

România este numită de Ioan Alexandru „leagănul de aur al moșilor mei, ființă vie, fiică a soarelui, iubita Luceafărului de ziuă, Patria mea din veac spre veșnicii - Gură de rai, graiul tău - Gură de aur (...). Cât am iubit această istorie națională, jertfele și suferințele acestui neam românesc, cât am suferit și m-au durut scăderile lui, cât m-au bucurat înfăptuirile lui, cu măsura dragostei față de propriul meu popor voi fi măsurat, prețuit sau uitat de cei ce vor veni” („Gură de rai”, vol. II, p. 11-12; „Iubirea de patrie”, vol. II, p. 7). Este o trăsătură specifică a românilor, dragostea, fascinația față de trecut, de predecesori și de monumentele memorabile. „Mai întâi trebuie să ai dragoste față de persoana istorică, acea dragoste care lămurăște ființa unei patrii. Brâncoveanu și cititorii lui, Hurezi, Voronețul, Sucevița și

Humorul, Cozia, Curtea de Argeș, Șincai, Samuil Micu, Petru Maior sunt izvor veșnic al acestei patrii (...). Orice operă scrisă de valoare, orice simțire înaltă, orice gând curat și profund înnobilit în cuvânt intră în averea unui popor” („Realitatea trecutului”, vol. I, p. 203; „Cum se scrie un imn”, vol. I, p. 272; „Limbă și rostire”, vol. I, p. 206). A fi bun român în plină criză economică și spirituală înseamnă a fi moral. „Românii ar putea să scape de reputația grea pe care i-au dat-o infractorii ei răspândiți prin lume, printr-o politică autentică, prin suprimarea mitei, prin alegerea unor oameni morali, competenți, buni patrioți, care să vorbească în spiritul național și să vegheze și să

dar și moartea, cu toate care se găsească în țara noastră (...). Tot ce e natural devine familiaritate și copărtășie de destin slăvit („Limbajul poetic”, vol. II, p. 13; „Pentru o poezie românească și tocmai de aceea universală”, vol. II, p. 17; „Gura de rai”, vol. II, p. 11-12; „Despre natură”, vol. I, p. 200). Consideră că, pentru a schimba în mod pozitiv patria, e nevoie să realizăm unele lucruri simple: să ne facem datoria acolo unde lucrăm, să realizăm activități sociale, să ne jertfim pentru alții („nu există rodnicie fără ieșire din sine, fără sacrificiu”), să avem sentimentul solidarității și comunității, să fim buni, generoși, omenoși („Ascultare și întrebare”, vol. I, p. 150;

în istorie, păstorul din cântecul Mioriței, Meșterul Manole, Eminescu, Goga, Sadoveanu ș.a. sunt țaria acestui neam, (...). Poporul român are un anumit ethos al său specific, un duh al dreptății și al așezării, o putere de asimilare și dăruire ce-i înobilează făptura (...). În funcție de nevoită putem fi stele strălucitoare, aștri nepieritori sau comete de scurtă durată („Ethos”, vol. I, p. 66-67; „Elogiu”, vol. II, p. 73). Averea cea mai importantă a acestei țări binecuvântate este „omul ajuns la desăvârșire, care duce lupta cea grea de la sânul maicii sale până la leagănul bătrâneții, de a se lumina lăuntric, de a fi o patrie el însuși, cu virtuțile care vor spori avuția comună a

promoveze valorile naționale în lume” („Vom semăna ca să crească ceva nou”).

În: „Renașterea”, nr. 8, 28 august 1990, p. 1).

Cu o perspectivă etimologică și filosofică profundă, Patria (de la lat. Pater/Părinte) „înseamnă Paternul, părintele și frații, iubirea atotiubitoare, tot ce realizează omul pe pământ din iubire și bunătatea inimii lui, tot ce e necesar pentru slujirea și dezvoltarea celorlalți, pentru îmbunarea, luminarea și înnobilarea chipului omenesc” („Patria”, vol. II, p. 65). Patria este pentru eseist o matcă statornică, în esență cauza „focului mistuitor de origine, care a declanșat, a purificat apariția ființei unui grai și care va rămâne de-a pururi neistovită forță generatoare. Țara suntem noi, cu strămoșii, cu urmașii, cu cerul și pământul, cu întreaga natură, cu munții, marea, râurile și codru, cu nașterea, nunta,

„Semnificația nunții”, vol. I, p. 148). A mărturisit neîncetat că „dragostea de neam și țară este sfântă și îngăduită fără margini (...), iar iubirea de Patrie înseamnă a te angaja la greul păstrării ființei morale spirituale a unei comunități” („Iubirea de patrie”, vol. II, p. 9). Autorul își exprimă încrederea că numai o patrie care va ține cont de valorile autentice ale creștinismului va ține țara la adăpost și o va duce spre lumină („Datoria noastră: munca și privegherea”, vol. I., p. 169-172; „Iubirea de patrie”, vol. II, p. 7-9). Ioan Alexandru manifestă o preocupare aparte față de specificul autohton. „Poporul român are o fire a lui, conform căreia și-a creat o spiritualitate și o civilizație unice între celelalte neamuri. Suntem unul dintre cele mai statornice popoare. Originea noastră cea mai străveche ne găsește tot aici, n-am venit, n-am descălecat de nicăieri (...). Noi românii avem un anumit ritm și port

Patriei tuturor” („Țara”, vol. II, p. 76). De asemenea, consideră că „înstrăinarea, alienarea cum i se spune astăzi, își are originea în această ignorare a locului în care ești așezat să hotărâni” și își exprimă suferința, asemenea lui Mihai Eminescu „că nu găsea în prezent făpturi pe măsura tradiției, de puterea și bărbăția lui Ștefan sau Mircea” („Patria și poezia”, vol. I, p. 13-14).

Eseurile sale sunt centrate, de asemenea, pe limba română și unitatea neamului. Limba este tezaurul cel mai de preț al unei obști, deoarece tănuiește valori mari. „Graiul are datoria de a satisface toate cerințele spirituale ale unei comunități, el trebuie să exprime totul, să aibă puterea să-l însoțească pe om în vremi de urgie ca și în ceasul sărbătorii, nelăsându-l singur nici o clipă (...). Puterea graiului crește și adâncește comuniunea” („Limbă și rostire”,

ESEISTIC AL LUI IOAN ALEXANDRU

vol. I, p. 206; „Convorbire cu Hans Maier”, vol. II, p. 321). Măreța zi de 1 Decembrie cuprinde o întreagă istorie pentru destinul nostru național. „Anul 1918 este o sărbătoare crucială pentru poporul român, iar Alba Iulia, o sfântă cetate, unde s-a pecetluit pentru totdeauna legământul sfânt al încorporării inimii neamului nostru Transilvania, la sufletul Patriei noastre, România” („Alba Iulia - 1918”, vol. I, p. 326-327). Religia românilor este cea răsăriteană, adică ortodoxă. Românii sunt singurul popor romanic de credință ortodoxă, care are tradiția Bizanțului. El susține alături de ceilalți istorici „creștinătatea foarte timpurie a strămoșilor noștri înaintea tuturor popoarelor vecine cu noi. Iar primirea acestui creștinism timpuriu fiind prin limba latină, s-a grăbit și s-a ușurat procesul de romanizare adâncă și neforțată a limbii noastre. Iar odată creștinat poporul nostru s-a cimentat în adânc, devenind impenetrabil influențelor popoarelor migratoare care s-au perindat veacuri de-a rândul peste noi” („Arheologie”, vol. II, p. 77-78). În universul satului românesc, Ioan Alexandru are convingerea unui timp istoric, cu rădăcinile neclintite în certitudinea absolută a unei veșnicii („Istoria ca patrie”, vol. I, p. 342). Consideră că astăzi, mai mult ca oricând, patria noastră are nevoie de oameni legați organic de tradiție, de tot ce am moștenit de-a lungul timpului luminos și pilduitor, aceasta fiind creată în timp și dovedită a fi valabilă pentru toate veacurile. „Străbăteți-vă țara, iubiți-vă părinții și îndemnați în stânga și-n dreapta la muncă și priveghere (...). Angajați-vă din toată inima să înfăptuiți toate cele vrednice și bune pe care vi le cere societatea. Desăvârșiți-vă pe cât vă stă în putință în a fi buni și curați, drepti și smeriți, să vorbească faptele întâi și cuvântul să nu fie decât o încoronare a bunelor dumnezevoastră înfăptuiri. Nu vă îmbătați, nu jucați cărți, nu mințiți, nu luați mită, aveți datoria apostoliei. Umblați în portul locului, scrieți obiceiurile oamenilor din aceste locuri, faceți tot ce fac ei bun ca să prindă curaj, iar pe cele rele smulgeți-le din rădăcini” („Elogiu”, vol II, p. 74; „Datoria noastră: munca și privegherea”, vol. I, p. 171-172). În țara noastră portul și sărbătorile au veșmântul călătorului, al mării călătorii („Călător prin Maramureș”, vol. I, p. 93). „Poporul român are un bun gust pentru tot ceea ce este încântător. S-a exprimat prin horă, unde se adună tinerii laolaltă și se petrec unul cu altul în mijlocul satului, prin florile imprimate pe portul popular, bogat în culori (hora înseamnă spațiu, cu o mare și cu o mic înseamnă, cerc (...) este pregătirea nunții în cerc, în sferă, în naștere)” („Hora”, vol. I, p. 213; „Permanența satului românesc”, vol. II, p. 97). Este de părere că trebuie să existe o

interdependență totală între tradiție și progres, evoluție și civilizație, între tradiție și națiune. „Evoluția nu înseamnă a se pierde categoria de națiune. Așa cum copiii rămân mereu la părinți, cu noi, este un bagaj etern” („Ioan Alexandru și Daisaku Ikeda” [interviu], vol. II, p. 253-254). Familia este o valoare foarte importantă, cea întemeiată pe dragoste și pe jertfa de sine, fiind înainte de toate un loc al practicării tuturor virtuților, al desăvârșirii morale „Cum ești în familia ta, față de cei apropiați ție, te vei purta și cu ceilalți semeni ai tăi” („Familia”, vol. II, p. 93). În satul transilvănean, bunăoară, divorțul, frângerea familiei era o raritate, deveneau de răsul lumii părăsindu-ți familia („Permanența

pustiește tot ce-i în jur, viețuind de sine fără puntea de jertfă aruncată spre celălalt (...). („Însemnări despre poezie”, vol. I, p. 59; „Ascultare și întrebare”, vol. I, p. 150-151; „Convorbire cu Hans Maier”, vol. II, p. 322). Comuniunea în comunitate este esențială. „Avem nevoie de cuvântul cuiva ca să ne întărim, de mărturisirea vie a unui om ca să ne punem pe picioare și să putem lucra în cuvânt mai departe. De aici nevoia absolută de a se întâlni cu alt om, de-a povesti laolaltă. Cantemir vorbește despre ospitalitatea extraordinară a moldovenilor, care stau cu masa pusă și pândesc drumurile și răscrucile doar-doar va trece un străin ca să-l invite în casa lor, să-l ospăteze și să stea de vorbă. El este dornic de comuniune, de a-i

poată spune că este un prieten al României” („Un poet atins de frumusețe”, vol. I, p. 91). Ioan Alexandru a promovat identitatea noastră românească în cadrul întâlnirilor de pe mapamond între diferite țări și culturi („Iubirea de patrie”, vol. II, p. 8). Militează pentru deschiderea către universalism, care deși nu e o trăsătură dominantă a poporului nostru, românii reușesc să se impună în lume prin creatorii și creațiile lor și să ducă mai departe valorile „ce a însemnat Ștefan cel Mare pentru Moldova, înseamnă și pentru Europa și mărturisirea de martir a lui Constantin Brâncoveanu este românească, dar și universală. Românii devin ctitori, pe plan universal” („Însemnări despre arta noastră”, vol. I, p. 52; „Literatura

satului românesc”, vol. II, p. 97). Astăzi conceptul de familie este pe cale de a se pierde. Termenul care cimentează relațiile familiale, umane și între om și natură, este dorul. Pe români îi leagă dorul de locul unde și-au petrecut copilăria, de părinți, de țară, de cei dragi („Permanența satului românesc”, vol. II, p. 97). Ioan Alexandru subliniază adeseori ideea de comuniune, dată de participarea comună la evenimente. Insistă pe dimensiunea personală, mult mai mult decât pe cea socială sau profesională („Pace și comuniune”, vol. I, p. 11). Omul neintegrat într-o comunitate, în matca unei Patrii, „n-are antene pentru sărbătorirea comunitară. Cel mai greu învățăm noi românii să trăim laolaltă, să fim împreună ca frații, să viețuim laolaltă ca și cum am fi singuri, să putem fi liberi viețuind împreună: această viețuire nu-i posibilă fără ieșirea din sine, fără abandonarea eului agresiv, care

asculta pe alții, de a se deschide experienței altor persoane. De omul de caracter ține spiritul de dreptate, dragostea față de oameni, iubirea față de toată suflarea. În iubire, virtuțile devin binefaceri, caracterul își pierde asprimea individuală și devine mădular organic în ființa întregului” („Izvorul omeniei”, vol. I, p 303- 304). Valorile noastre, potrivit eseistului, ar fi bine să fie răspândite și altor popoare. Fiecare călător străin, ce vine în România, e bine să cunoască „nemijlocit frumusețea autohtonă arhaică, ce stă la temelia acestei comunități, Patria, ca unicat, fie vizitând Muzeul național de artă medievală românească, fie ctitorii brâncovenești, fie sărbătorind cu compatrioți, frumusețea devenită cuvânt rostit în cântec slăvitor sub clopotele de vară ale crinilor și garioafelor de pe munți, împovărate de lumină și zumzete de roiori, astfel că în preția plecării, să ne

comparată”, vol. II, p. 182-183; „Fântânile Romei”, vol. II, p. 299). În mod concludiv, putem afirma, fără riscul de a greși, că moștenirea privind identitatea românească lăsată de Ioan Alexandru prin opera sa este impresionantă. Aceasta este valabilă și astăzi, iar receptarea ei reprezintă un proces în continuă desfășurare. Ea a ajuns să fie cunoscută în diferite părți ale lumii și fascinează prin profunzimea gândirii sale, reflectând modul de a simți, de a trăi, precum și bogata înțelepciune a românilor, păstrători ai unor valori perene, Ioan Alexandru având capacitatea de a analiza magistral diferite teme esențiale ale existenței, pe care le așază în lumina învățaturii creștine. Prezența sa profetică, tumultoasă și autentică conferă perspective înnoitoare, schimbă mentalități, aduce un suflu strălucitor în existența umană.

Zalina Neagu

VICTOR BABEȘ - O MARE PERSONALITATE

De-a lungul vieții, savantul Victor Babeș a propus numeroase reforme, atât în ceea ce privește igiena și educația civică, conștient de rolul fundamental pe care-l juca în societate profilaxia, cât și alte sugestii, inclusiv în domeniul educației.

Scoala ideală, cum numea V. Babeș propria concepție privind reforma învățământului din Regatul României, trebuia să se axeze, în viziunea profesorului, pe educația fizică și pe disciplinele cu adevărat importante pentru modelarea tinerilor, indiferent de specialitatea pe care o alegeau copiii mai târziu. Aceste idei moderne au fost privite, cel puțin la început, cu multă reticență de către o clasă politică care era refractară la schimbări majore. Babeș a intrat în conflict chiar cu ministrul Spiru Haret, deși relația cu acesta s-a îmbunătățit

notorietate atât în România cât și peste hotare.

De asemenea, Institutul de Patologie și Bacteriologie de pe cheiul Dâmboviței care îi va purta numele încă din 1925 – Institutul Prof. Dr. Victor Babeș din București – reprezenta o noutate în domeniul medicinei. La sfârșitul secolului al XIX-lea, existau doar două institute de acest gen – cel de la Paris, condus de Louis Pasteur și unul la Odessa. Așadar, institutul din capitala regatului României, institutul condus de Victor Babeș, era cunoscut în toată lumea. La institutul bucureștean, Victor Babeș a venit cu metoda sa de vaccin antirabic, fiind la concurență cu marele Pasteur.

De altfel, Babeș este și astăzi considerat al doilea rabiolog după Louis Pasteur. Victor Babeș a ales pentru toată viața Bucureștiul și

critici care au fost remarcate de clasa politică. Victor Babeș a propus un sistem de epurare a apei care se opunea sistemului anacronic, învechit, ce folosea filtrele de nisip. Babeș a fost preocupat deopotrivă de apa potabilă din Galați, Brăila, Iași și îndeosebi din Constanța, Giurgiu, Tulcea, Cernavodă. Dar, pentru savant, Bucureștiul conta cel mai mult...

Victor Babeș și-a fundamentat propria concepție filosofică, care a stat la baza cercetărilor sale și a descoperirilor care au însemnat un salt spectaculos al medicinei. Gândirea filosofică a savantului interesează mult - ea luminează și explică scheletul solid al operei sale, fundamentul pe care el clădește, construiește și creează. *Considerațiuni asupra raportului științelor naturale către filozofie* este

secol XX, savantul român vorbea despre ozonificarea apei, un proces chimic care a început să prindă contur abia în secolul XX și chiar acum, în secolul nostru, XXI...

Ozonificarea apei potabile era o idee cu adevărat revoluționară. Iată, așadar, ce spunea Babeș : „Trebuie abandonate aceste filtre insuficiente care nu rețin microbii. Numai ozonificarea apei a dat rezultate bune producându-se ozon prin electricitate care reduce și distruge materialele organice și anume: microbii.” Victor Babeș s-a dedicat cercetării anumitor boli fără leac la vremea respectivă: ciumă, holeră, tuberculoză, răpciugă, lepră, gangrenă pulmonară, febrele tifoide și paratifoide, sifilis. Rezultatele muncii sale au stat la baza descoperirii leacurilor pentru combaterea acestor boli. El a studiat pelagra, boala mizeriei,

ulterior. Profesorul Victor Babeș dorea un învățământ care să fie mai puțin obositor pentru elevi – aceștia având prea multă materie de parcurs și chiar discipline anoste pe care nu le aplicau deloc mai târziu, în viață – „școala ideală” punând accent, în concepția profesorului Babeș, pe obiecte de studiu cu adevărat importante pentru viitorii cetățeni formați de școala din Regat. Aceste idei se aplicau și învățământului universitar, profesorul Babeș predând patru decenii tinerilor aspiranți mediciști de la Facultatea de Medicină din București „Carol Davila”. Babeș a format o școală de medicină în România, o adevărată pepinieră de personalități care se vor bucura de

România, institutul condus de el până în 1926, anul în care se stingea din viață, reprezentând un reper deosebit de important pentru capitală și pentru școala românească de medicină. Victor Babeș a fost preocupat de-a lungul vieții și de problema cercetării igienei mediului din țara noastră. La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, Babeș vorbea despre igienizare, despre profilaxie și despre apa potabilă. În acest sens, împreună cu fratele său, Aurel Babeș (1853-1925), *chimistul rătăcit în medicină*, a studiat, începând din 1888, apa de băut din capitală. Îngrijorat de indiferența politicienilor de atunci, Babeș nu ezita să recurgă la critici severe,

prima lucrare cu conținut filosofic pe care Victor Babeș a scris-o la vârsta de 25 de ani. Această lucrare prezintă o luare de poziție față de problemele filosofice. Microbiologia, care explică cauza bolilor infecțioase, realizează pentru cercetător o sănătoasă gândire filosofică. După un an apare o altă lucrare filosofică a lui Babeș: *Un picuț de filozofie*. La 70 de ani, Victor Babeș, după ce realizează peste 1000 de lucrări științifice, rostestește la Ateneul Român testamentul său filosofic intitulat *Credință și știință*, a treia și ultima sa lucrare cu conținut filosofic. Putem spune că Victor Babeș a fost un vizionar și în această privință. La sfârșit de secol XIX și început de

cum a numit-o Babeș, o problemă de care s-a ocupat mult timp. În domeniul turbării, descoperirile lui Victor Babeș au o valoare excepțională pe plan mondial - virusul turbării văzut de Babeș are mărimea între a 20.000 și a 10.000-a parte dintr-un milimetru. Tot el a descoperit în celulele nervoase din creier din organismul mort de turbare, niște globi atunci când e vorba de turbare, ceea ce este foarte important. Cercetările s-au făcut timp de 50 de ani. Azi, această descoperire a fost redată autorului ei și corpului cu pricina au luat denumirea lui Babeș - Negri. Vaccinul contra turbării, preparat de savantul român puțin timp după ce Pasteur imaginase vaccinul său, a

A ROMÂNIEI

Participanți la Congresul Internațional de Patologie Comparată de la Facultatea de Medicină din Paris - 17-23 octombrie 1912

dat rezultate strălucite, timp de zeci și zeci de ani, în lupta pentru prevenirea bolii, iar metoda de vaccinare găsită de el a primit numele de *metoda românească*. Cartea sa despre turbare, publicată în 1912 este un monument al științei. Deci după Pasteur, Babeș poate fi considerat primul între cei mai mari cercetători ai turbării. Victor Babeș a avut o gândire care deranja clasa politică a României de început de secol XX. El a susținut principiul etic potrivit căruia savanții trebuie să iasă din interiorul laboratoarelor pentru a se implica cât mai mult în societate. Primarul Capitalei, Pache Protopopescu – deși a fost perceput de opinia publică drept un primar deosebit de capabil – s-a opus ideilor moderne propuse de Victor Babeș. Din această cauză, Babeș și Pache Protopopescu au intrat în polemici aprinse. Ziarele din acea vreme surprind foarte bine pulsul unei societăți care era refractară la ideile moderne promovate de oamenii de știință, precum savantul Victor Babeș. Era foarte greu în epocă să schimbi mentalul colectiv anacronic în acord cu timpurile. Victor Babeș avea o deschidere conceptuală largă, datorită educației sale europene. Oricum, cu toate greutățile – unele insurmontabile – savantul Victor Babeș a început modernizarea Bucureștiului, iar după moartea lui, după 1926, ideile sale au fost puse, treptat, în practică. Pionier al medicinei profilactice, Babeș s-a străduit toată viața să evite bolile, să găsească vaccinuri, seruri preventive care să pună la adăpost omul de îmbolnăviri și să fixeze cu siguranță diagnosticul. Babeș căuta să transforme microbi ce dau boli în microbi slăbiți, atenuați care injectați omului sau

Sala de lucrări practice

animalelor utile, să producă rezistență contra bolilor date în natură de aceiași microbi virulenți. Igienistul Babeș muncea să înlăture bolile date de apele infectate, el se străduia să vaccineze populațiile amenințate de epidemii. Babeș a înființat în cadrul Institutului „Babeș”, serviciul de vaccinare antirabică cu un vaccin imaginat de el însuși, menit să prevină apariția teribilei boli la cei mușcați de câini sau de lupi turbați. Metodele originale proprii întrebuintate în cercetări, tehnicile imaginat de el pentru rezolvarea necunoscutelor din experiențe, aparatele inventate de el, instrumente făurite de el au fost însușite și întrebuintate în laboratoarele din toată lumea. Victor Babeș s-a preocupat și de alte viroze ca rujeola, vărsatul, gripa, scarlatina, tifosul exantematic, febra aftoasă etc. Mai mult decât atât, el a studiat și diferite boli infecțioase

ale animalelor: dalacul, holera gănilor, tuberculoza păsărilor etc. „Cu sprijinul acestor studii, el a descoperit cauza unei boli grave care omora oile, boii, vacile din Câmpia Dunării. Este vorba de paraziți, denumiți *Babesioze*. Tot în domeniul parazitologiei, Babeș are lucrări de seamă de malarie, trichinoză etc. Ca urmare a cercetărilor sale din domeniul parazitologiei, Babeș a fost considerat cel mai mare parazitolog din lume. El este considerat pionier în prepararea și folosirea serurilor - serul antidifteric. În laboratoarele din Paris, în prepararea serurilor, s-a folosit metoda Babeș. Savantul a fost preocupat de-a lungul vieții și de problema cercetării științifice a igienei mediului din țara noastră. Era foarte greu în epocă să schimbi

mentalul colectiv anacronic cu timpurile.

Prin valoroasele sale cercetări asupra antagonismelor microbiene, Babeș s-a situat printre precursorii ideilor moderne asupra antibioticelor. Victor Babeș a fost membru fondator al Societății Anatomice din București (1900), membru corespondent al Academiei de Medicină din Paris, membru al Comitetului internațional pentru combaterea leprei din Paris. Triplu laureat al Academiei de Științe din Paris, a fost distins în Franța cu premiile Montyon și Bréant. În 1893 devine membru titular al Academiei Române, pe care a condus-o în calitate de vicepreședinte între 1899-1900 și 1918-1919, iar între 1922 și 1925 a fost președinte al Secțiunii Științifice a Academiei Române.

Irina Protopescu

PLINIUS CEL BĂTRÂN - NATURALIS HISTORIÆ

Plinius „cel Bătrân” s-a născut în orașul Como, într-o familie de crescători de cai. După moartea tatălui său, Gaius Plinius Cæcilius („Chiorul”) Secundus a fost crescut de sora sa mai mare, Plinia. El face carieră în cavaleria romană, sub comanda lui Equitum, inclusiv în provincia Germania superior, fiind numit și procurator. Îi însoțește pe împărații Vespasian și Titus în campaniile militare din Germania.

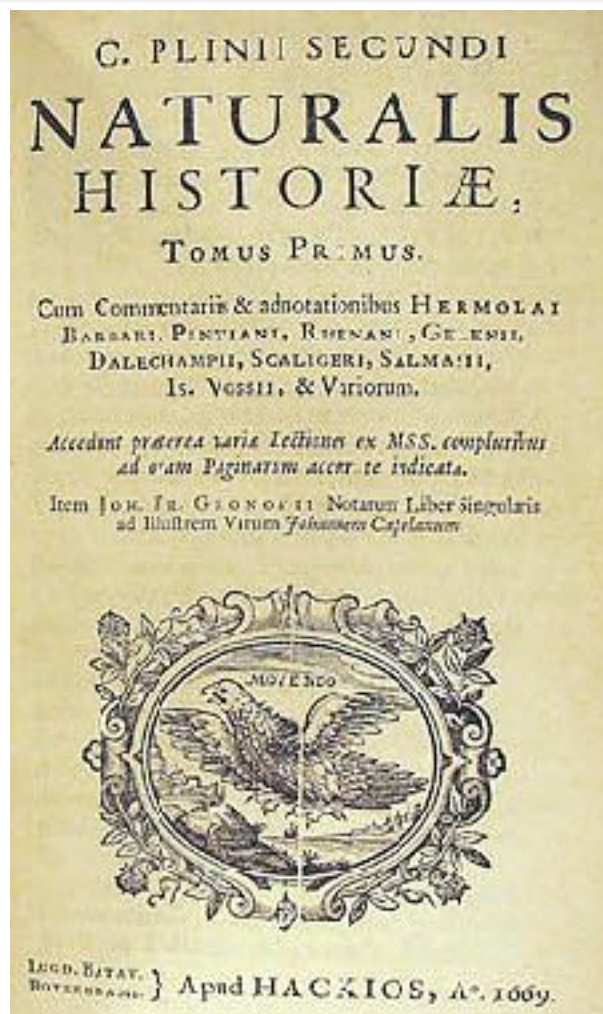
Cea mai cunoscută, și singura păstrată, este opera lui Plinius despre științele naturale „Istoria Naturală”

(*Naturalis Historiæ*), o enciclopedie alcătuită din 37 de volume, de

neprețuită valoare, ce ne transmite cunoștințele naturale, antropologice, artă, medicină, din lumea animală și vegetală, cosmologie, botanică, prelucrarea metalelor, fiziologie, zoologie și mineralogie din acea perioadă. Primele zece volume vor fi publicate după moartea sa.

Titlul *Naturalis historiae* apare, respectând obiceiul scrierilor antice, la începutul operei. Pe de altă parte, într-o manieră fără precedent în scrierile păstrate din Antichitate, conținutul propriu-zis este detaliat în cartea I: toate cele treizeci și șase de cărți propriu-zise ale enciclopediei pliniene sunt cuprinse într-un indice de materii care constituie o carte în sine.

Acest indice le va fi folositor, după sfatul lui Plinius, celor care vor, nu să citească, ci doar să consulte lucrarea sa, fiind interesați de subiecte precise. Enciclopedia lui Plinius este un amplu inventar al lumii - așa cum o definește Gian Biagio Conte în titlul studiului său. Faptele înregistrate în enciclopedie sunt într-un număr impresionant, *anunțat* de la bun început de autor. Bogata tradiție manuscrisă a textului lui Plinius a avut de suferit doar de pe urma faptului că cele mai bune manuscrise sunt fragmentare sau conțin numai excerpte. Cele mai vechi texte complete sunt atestate începând cu secolele X-XI. Dincolo de dificultățile cu care se confruntau copiii și de necesitățile impuse de concentrarea asupra câte unui singur domeniu de interes, opera lui Plinius având parte de epurări din partea autorilor creștini: de la jumătatea secolului al XII-lea datează *Defloratio Historiae*

Naturalis Plinii Secundi, în care erau omise o serie de „erori păgâne”, astfel încât cele treizeci și șapte de cărți erau cuprinse în doar nouă cărți - *Texts and Transmission. A Survey of the Latin Classics*. Edited by L.R. Reynolds, Oxford, 1983, pp. 307. Pentru cei dintâi umaniști italieni, pentru Petrarca, Boccaccio, Coluccio Salutati, Plinius reprezenta un autor de maxim interes. Prin intermediul informațiilor sale abundente, se putea reconstitui civilizația romană și istoria imperiului, într-un moment cultural de întoarcere la Antichitatea clasică, Plinius reprezenta un tezaur :

Naturalis historia era unica operă prin care puteau fi reconstituite sursele grecești și latinești, iremediabil pierdute; furniza, în același timp, un vocabular latin de termeni științifici (care a devenit o bază necesară mai ales începând cu secolul al XV-lea). Odată cu importanța lingvistică pe care o capătă textul plinian, se produce o rapidă curățare a codicelor de erorile de transmitere. Cel mai important dintre comentarii lui Plinius din secolul al XV-lea, Ermolao Barbare, în ale sale *Castigationes Plinianae*, anunța corectarea a cinci mii de erori. Petrarca, în 1350, cumpărase la Mantova un codice care cuprindea aproape în întregime *Naturalis historia* (exemplar păstrat până în prezent), pe care l-a adnotat și l-a emendat într-un efort continuat până la sfârșitul vieții. A revizuit critic astfel primele cincisprezece cărți și ultimele patru, concretizându-și în această trudă filologică, interesul fiind îndreptat înspre aspectele

artistice și cele geografice. Manuscrisul lui Plinius, după cum dezvăluie nepotul său (Epistula III 5), trezise interesul unui consul care îi oferise în schimb patru sute de mii de sesterți. Felul în care și-a selectat și utilizat sursele este în consonanță cu scopul lucrării sale: acea *curiositas* minuțioasă și nediferențiată fiind unica abordare posibilă într-o enciclopedie al cărei scop era cuprinderea în totalitate a elementelor cu care oamenii intraseră în contact. Ca orice enciclopedie, textul plinian este unul de grad secund, care, neputând fi rezultatul unor descoperiri personale, este dependent de izvoarele folosite. Departe de a fi un handicap, preluarea informațiilor din surse literare permite o distanțare care tinde să se transforme în obiectivitate. Chiar prin structura sa, textul impune exigențe sistematice, de vreme ce elementele naturii trebuie să se constituie în serii lineare și continue, care intră în clasificări. Scrierile geografice pot avea un caracter diferit: științific și naturalist, la unii autori, literar și poetic, la alții. Geografia științifică, la rândul său, are două linii de evoluție: una particulară, a descrierilor unor regiuni determinate (fie că este vorba de prezentarea unor descoperiri, de relatarea unor călătorii, de întocmirea de manuale de călătorie sau de hărți), și una generală, care cuprinde tratate ample de geografie descriptivă; acestora li se alătură geografia matematică, o analiză științifică a suprafeței globului.

Elemente de metrologie antică, baza sistemului roman de măsurare a distanțelor era *passus*, echivalent cu 1,48 m (indicând așadar un pas „dublu”); un *passus* se putea descompune în 5 *pedes*. Unitatea de măsură superioară era *mila romană*, de 1000 de pași (1481,5 m); această unitate era folosită pentru măsurarea distanțelor mari, atât terestre, cât și maritime. Mai puțin consecventă este folosirea măsurii de lungime intermediare între *passus* și *milia*, și anume *stadiul*. Dimensiunile stadiului folosit de greci variau considerabil, fiind dependente de valoarea atribuită unei alte unități de măsură variabile la greci, piciorul: un stadiu echivalează cu 600 de picioare. Dacă se ia ca bază piciorul atic roman de 296 mm, valoarea stadiului este de 177,6 m. Stadiul olimpic însă, echivalând evident tot cu 600 de picioare, avea 192,3 m. Prima carte din *Istoria* lui Pliniu în care vedem că este un panteist, din

moment ce recunoaște orice alt zeu decât lumea, este dedicată astronomiei și meteorologiei. Câteva cuvinte de cosmogonie sau cosmografie preced o disertație asupra elementelor, asupra lui Dumnezeu, asupra stelelor; apoi vine o teorie a eclipselor, scânteia de stele și fulgere, după care se întoarce la stele, ale căror distanțe se întreabă, amestecând constant două științe distincte și străine între ele. În următoarele patru cărți, autorul se ocupă de geografie - Europa, Africa, Asia, formează diviziuni naturale; dar după ce a examinat diferitele regiuni ale Europei de Sud în următoarea ordine: Spania, Italia, Grecia, Pliniu se întoarce din insulele Mării Egee, din Sarmatia, Scythia, Germania și insulele oceanelor germanice și galice, în Galia, și de acolo până în orașul Lusitania. În timpul autorului, această călătorie din Europa ar putea oferi multe avantaje; dar nu a existat o comandă mai bună de urmat? De asemenea, el se contrazice foarte des, pentru că copiază autorii care motivează în funcție de sistemele contrare. În cea de-a șaptea carte începe istoria naturală propriu-zisă, adică toate cunoștințele pe care le desemnăm astăzi cu acest nume. Zoologia se prezintă prima și ne conduce la cartea unsprezece inclusiv.

Pliniu începe cu o enumerare a tipurilor umane și, fără discernământ, adoptă toate fabulațiile inventate de călătorii vechi, mult mai puțin veridici decât călătorii moderni. El relatează că există bărbați fără gură, alții care au picioare de struț, alții, în sfârșit, ale căror urechi sunt atât demari, încât servesc drept saltele. Poveștile sale sunt doar reproducerea fabulelor Ctesias și Agatharchide.

Această a șaptea carte se termină cu un istoric al inventării artelor. Vedem cât de târzie era Roma în acest sens - în momentul *Decemvirs*, ea încă nu avea niciun instrument capabil să măsoare timpul. În fiecare zi, când soarele era între două coloane, un lictor anunța cu voce tare Senatul că este prânzul; dar, dacă un nor voala soarele, mijloacele de a cunoaște timpul erau anulate. Abia o sută de ani mai târziu, *Clepsydra* a fost folosit la Roma, inventat de Scipio Nasica, anul Roma 595.

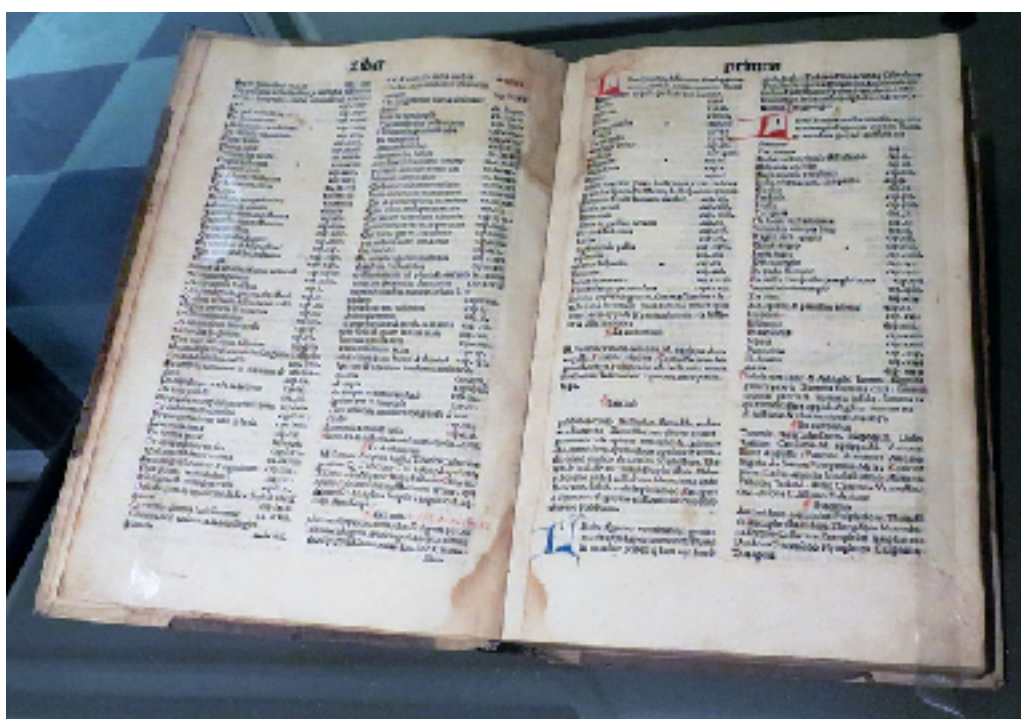
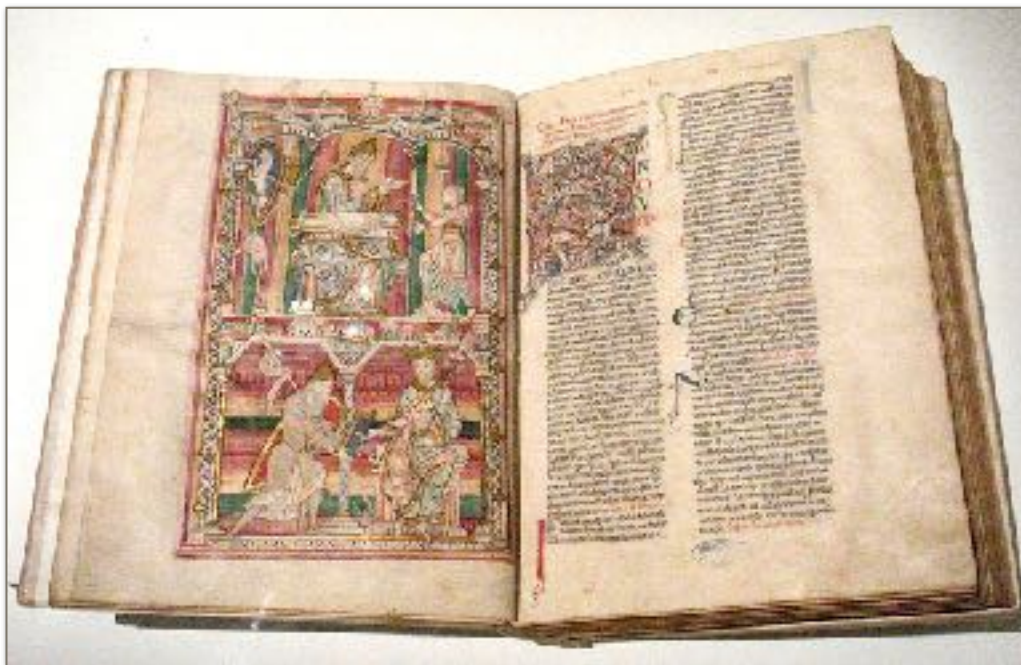
Zoologia, care începe în a opta carte, se prezintă împărțită în două părți inegale, una conținând enumerarea și descrierea animalelor, cealaltă, care constă dintr-o jumătate de carte, este o adevărată anatomie comparată sau

UNA DIN CELE MAI MARI ENCICLOPEDII

zoologie generală. Dar subdiviziunea primei părți din animale, acvatice și aeriene, este insuficientă; ar fi luat o diviziune colaterală pentru insecte, care a umplut prima parte a cărții a unsprezecea. Rezultatul distribuției arbitrare adoptate de Pliniu se simte: mamifere și reptile pe pământ, mamifere și păsări în aer; mamifere, pește, crustacee, anelide, reptile și zoofite sub ape. Dar abia o treime din aceste nume de origine modernă a fost cunoscută și abia târziu au fost aplicate cele care au existat, deoarece comenzile, familiile, clasele, într-un cuvânt, toate secțiunile mari ale unui domeniu pot fi bine definite doar atunci când, datorită determinării filosofice a importanței personajelor, s-a atins o adevărată taxonomie. De acolo, acești homari, numiți *Fish*, aceste anghile luate pentru șerpi și hidra, liliacul și dragonul, clasificate cu păsările. Nu există doar cetacee și amfibii care dau naștere acestor erori grosiere, deși, din când în când, delfinii și balenele sunt pești mari; Plinius nu le desemnează de obicei doar prin cuvântul monștri. Ceea ce este esențial de observat este că autorul nostru, care joacă aici doar rolul de compilator și abreviator, nu este responsabil pentru toate defecțiunile observate în activitatea sa, ci doar pentru o parte, care trebuie să i se atribuie. Nimic nu este mai ușor decât să vezi ce ordine falsă sau ce tulburare aparține naturalistilor consultați de Pliniu și ce tulburare nu are altă cauză decât ignoranța sa sau precipitățile sale.

În cartea a noua, una dintre cele mai bogate și mai valoroase, Pliniu se ocupă în special de animalele acvatice. Se pare că, pentru a o scrie, a profitat de poveștile mai multor călători greci sau romani, căci prezintă detalii curioase despre balenele și cetaceele mari din Marea Nordului și Marea Mediterană. Vedem că pe vremea lui aceste animale au venit în Golful Biscaia și că bascii par să fie primii care s-au angajat în pescuitul lor. Când balenele, chinuite de om, s-au refugiat spre nord, au fost din nou aceiași oameni care le-au urmat acolo, iar împrejurimile *Newfoundlandului* poartă, aproape toate, nume care sunt cele ale diferitelor localități ale Țării Bascilor, în special în jurul Bayonnei. Istoria științei permite celorlalți să urmărească din secol în secol balenele care fug dinaintea

atacurilor pescarilor. Pe vremea lui Juvenal, după cum putem vedea dintr-un vers al acestui poet, ele nu se găseau decât pe coastele Angliei. Într-un paragraf despre șerpi, Pliniu relatează că un șarpe boa a fost luat de Regulus de lângă râul Bagrada. În aceeași carte, el indică locurile în care erau pescuite mărgăritarele din vremea lui și cele din care provin cele mai apreciate. Cu această ocazie vorbește despre cele două celebre perle ale Cleopatrei, evaluate atunci la zece milioane de sesterți. De asemenea, face cunoscute diferitele specii de violet, precum și cele mai bune procedee folosite pentru vopsirea lânii în această culoare.

A zecea carte a lui Pliniu este dedicată păsărilor. El face o descriere a Phoenixului, un animal fabulos căruia anticii i-au atribuit proprietatea de a renaște din propria cenușă și care este emblema hieroglifică a soarelui. El relatează că un phoenix a fost adus la Roma și arătat adunării poporului în timpul cenzurii împăratului Claudius, anul 800 al Romei, și că imaginea ei a existat încă în timpul său. Dar descrierea pe care o face arată suficient că pasărea văzută la Roma era un fazan de aur adus din

Colchis. Pliniu vorbește și despre o pasăre numită *tragopan*, mai mare decât un vultur, având două coarne curbate pe tâmpile, al cărei penaj este de culoare ruginie și al cărei cap este violet. Multă vreme această pasăre a fost clasată printre animalele fabuloase. Astăzi știm că pasărea despre care vorbește Pliniu este fazanul cu coarne din Buffon, care trăiește în munții din nordul Indiei. Pliniu, în adevăr, spune că a venit din Etiopia, dar India și Etiopia au fost adesea confundate. În aceeași carte, Pliniu menționează păsările de rău augur și relatează, cu această ocazie, că *augurii* căzuseră într-o astfel de ignoranță, încât ei înșiși nu mai recunoșteau păsările pe care urmau să le folosească.

El plasează păunul printre păsările domestice folosite la masă și deja vorbește despre ficatul de găscă ca fiind un lucru comun. Vedem, așadar, că romanii nu erau mai puțin avansați decât noi în această știință a gastronomiei.

Prima jumătate a cărții a unsprezecea din istoria lui Pliniu se ocupă de insecte. Autorul începe cu o descriere a muncii albinelor și a guvernării lor. Ca toată antichitatea, el numește regina drept rege și

crede că, dacă specia de albine ar fi total distrusă, ea s-ar putea reproduce.

În aceeași carte se găsesc și primele noțiuni exacte despre mătase. Pliniu face cunoscut că această material a fost adus dintr-o țară foarte îndepărtată (probabil din China). A fost, la început, foarte rară la Roma, iar apoi doar femeile au folosit-o. Bărbații o purtau doar în timpul domniei lui Heliogabal. Cărțile următoare, până la a XIX-a inclusiv, se ocupă de botanică. Ordinea aparentă a acestei științe ar putea satisface o perioadă în care clasificările bazate pe particularități nesemnificative sau pe câteva circumstanțe extrinseci ale locurilor și utilizărilor nu puteau fi decât artificiale și sterile pentru științe; dar astăzi nu putem admite o distribuție a regnului vegetal în copaci exotici și parfumați, în copaci de grădină, în copaci de pădure, în pomi fructiferi, în copaci care sunt semănați, în cereale, sau legume. Materia medica începe cu cartea a douăzecea și este împărțită în *materia medica plant* (opt cărți, de la a douăzecea până la a douăzeci și șaptea) și în *materia medica animal* (de la a douăzeci și opta la a treizeci și doua carte).

De la a treizeci și treia și până la ultima carte a istoriei sale naturale, Pliniu se ocupă de mineralogie și anexele ei, de materia medicală minerală și de arte plastice. Multe fragmente legate de artele plastice sunt încă împrăștiate în corpul operei. Vedem că opera lui Pliniu este mult mai valoroasă pentru arte și artiști decât pentru naturaliști propriu-zis, căci fără documentele oferite de Pliniu, ne-ar fi fost imposibil să obținem o imagine corectă despre istoria artelor.

Numărul de ediții ale istoriei lui Pliniu este considerabil - sunt până la trei sute. În colecțiile Bibliotecii Academiei Române, cele mai valoroase se regăsesc în cadrul fondului de carte rară, care cuprinde, pe lângă alte lucrări ale lui Plinius, și cinci ediții ale *Istoriei naturale*: volumul editat de Alessandro Benedetti și tipărit la Veneția, în 1516, de Philippo Pincio Mantuano; ediția tipărită la Basel, în 1535, în tipografia lui Jeronimus Froben, cu text revizuit și adnotat de Sigismund Gelen; a șasea ediție a traducerii în franceză a lui Antoine Du Pinet, apărută la Paris în 1622; ediția elzeviriană tipărită în 1635 la Leyda și ediția imprimată în oficina Hackiana (Leyda - Rotterdam), în 1669.

Gabriela Dumitrescu

ARTA ORNAMENTĂRII MANUSCRISELOR

Se știe că, până la apariția tiparului, mai întâi în China, pe la sfârșitul secolului al IX-lea, apoi în Europa, către mijlocul veacului al XV-lea, principalele mijloace de înregistrare, conservare și vehiculare - în timp și spațiu - a gândirii umane au fost manuscrisele.

În Orientul Antic, se scria pe table de ceramică, iar în Egipt, Grecia și Roma aceleiași epoci, mai cu seamă pe foi de papirus. Începând cu secolul al II-lea, atât în Orient, cât și în Occident, se răspândește scrisul pe suluri de pergament, numite *rotulus*, care înlocuiesc treptat papirusul și tablele de ceramică.

În Evul Mediu, înainte de nașterea tiparului, scrisul era atributul exclusiv al Bisericii, iar cărțile erau scrise de mână. Pentru diseminarea textelor liturgice și a Bibliei, fiecare mare mănăstire sau abație avea un atelier de copişti călugări care recopiau scrierile religioase.

Pentru a sublinia importanța scrierilor liturgice, copiştii împodobeau literele inițiale ale paragrafelor și decorau marginile paginii.

Începând cu secolul al XI-lea, pergamentul i se substituie tot mai mult hârtia, adusă inițial în Europa din părțile Orientului. Ulterior, Europa însăși va produce bogate sortimente de hârtie filigranată cu mărcile manufacturilor producătoare, ceea ce facilitează adeseori cercetătorilor din epoca noastră datarea unor texte după filigranul din hârtia lor, atunci când ele însele nu sunt datate. Multe veacuri însă, paralel cu hârtia, pergamentul a continuat să constituie prestigiosul suport al unor somptuoase manuscrise.

Încă de la apariția lor, caligrafiate pe foi de pergament sau de hârtie, religioase sau laice, manuscrisele au fost frecvent împodobite cu diverse elemente decorative - litere ornate, viniere, chenare, frontispicii, reprezentări simbolice și figurative, monocrome sau policrome cunoscute, global, sub numele de miniaturi, termen derivat din denumirea oxidului roșu de plumb, numit miniu, folosit inițial la executarea acestor decorații. Deși ulterior s-au utilizat în acest scop și alte substanțe colorante, minerale sau vegetale, ornamentele respective au continuat să se numească miniaturi, dar înțelesul noțiunii s-a restrâns cu vremea numai la sfera ilustrațiilor figurative ale manuscriselor, extinzându-se apoi asupra tuturor reprezentărilor de mici dimensiuni, indiferent de tehnica lor.

Prima tehnică a fost aceea a guașei pe pergament (înainte de invenția hârtiei); apoi, acuarela pe vellum, care a oferit picturii și suportului său efectele combinate ale luminozității și transparenței. Deși vulnerabilă la lumină, miniatura, protejată în copertile cărților, a păstrat prospețimea culorilor originale. Constatând că în „orice istorie a artelor (...) miniatura este așezată între artele minore, fără

niciun fel de dreptate, fiindcă arta nu se apreciază după dimensiuni, Nicolae Iorga pleda pentru așezarea acesteia „la un loc cu pictura, fiindcă este exact același lucru”, concluzionând totodată că ea constituie „una dintre manifestările cele mai splendide ale sufletului Evului Mediu”.

În țările din apusul Europei apar ornamentele geometrice și

frunte.

Întrucât realizarea cărților manuscrise era o întreprindere migăloasă, îndelungată și costisitoare, fiecare exemplar constituind un unicat, durata lor de utilizare trebuia să fie cât mai mare. Pentru a rezista eroziunii timpului și altor deteriorări, ele erau legate în scoarțe de lemn, îmbrăcate în catifea, în piele sau în plăci din

țipător și mazăgălit și ornamentele rusești stau foarte departe de modelele lor, de acele manuscrise luxoase moldovenești care, la timpul lor, au fost dăruite vechilor mănăstiri de domnitori și ierarhi și care acum împodobesc cele mai bune biblioteci de manuscrise ale Europei” (I. Iațimirski, *Novii trud po staroi slaveanskoj bibliografii*. În: „Izvestia Otdelenia russkogo iazika i

Sf. Evanghelist Luca. BAR, Ms. slav 812

BAR, ms. slav 651

animaliere, personaje ciudate, decorațiuni în culori vii (roșu, verde, albastru), care fac din manuscrisele și miniaturile irlandeze, spre exemplu, adevărate capodopere ale genului. Ele s-au răspândit mult în Europa de Apus și, datorită valorii lor estetice, au fost imitate, devenind adevărate modele pentru arta împodobirii manuscriselor de pe continent, mai ales în perioada lui Carol cel Mare.

Cartea înluminată găsește o dezvoltare extraordinară în Franța, care, prin numărul miniaturilor și prin valoarea lor, ocupă un loc de

metale preioase, decorate la rândul lor prin tanare, gravare, cizelare sau ciocănire cu diferite motive ornamentale, geometrice și vegetale, cu scene religioase și figuri de sfinți, cu scurte inscripții liturgice sau votive, cu încrustații de emailuri și pietre scumpe.

Despre frumusețea și importanța manuscriselor românești, savantul rus A. I. Iațimirski se exprima astfel: „În a doua jumătate a secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea, stilul moldovenesc predomina și în manuscrisele rusești, dar aici totul iese oarecum

slovesnosti Imperatorskoi Akademii Nauk”, V (1900), vol. 2. Apud, L. A. Demeny, *Carte, tipar și societatea la români în secolul al XVI-lea*. București: Ed. Kriterion, 1986. De asemenea, Alexei Uvarov, renumit pentru colecționarea obiectelor de artă, aprecia astfel manuscrisele românești: „Cele mai bune și mai frumoase manuscrise din arhivele noastre au fost scrise în Moldova. Manuscrisele moldovenești se disting întotdeauna prin frumusețea scrierii lor unciale și minuscule, frumoasa

ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

pregătire a pergamentului sau hârtiei și eleganța ornamentelor” (Comte Alexis Ouvaroff, *Recherches sur les antiquités de la Russie Meridionale et des écoles de la Mer Noire*. Paris, MDCCCLI, p. 144).

La rândul ei, cartea manuscrisă din Țările Române își găsește originea în universul culturii bizantine. În secolul al XIV-lea, în teritoriile locuite de români se caligrafiau manuscrise bogat ornamentate și înluminate. Pentru scriere se folosea pergamentul, caligrafiera făcându-se cu chinroz negru sau roșu și cu aur. Inițialele erau bogat împodobite cu motive geometrice sau vegetale, foarte rar apelându-se la motive zoomorfe. Ca și în codexurile bizantine, uneori în manuscrise apareau portrete sau scene religioase, tratarea artistică fiind deosebită.

Un rol de mare importanță în dezvoltarea scrierii l-a ocupat centrul de la Neamț, unde s-a remarcat personalitatea lui Gavriil Uric, copist, caligraf și miniaturist. Este celebru *Tetraevanghelul* său din 1429, comandat de către doamna Marina, soția lui Alexandru cel Bun, pentru folosința ei personală. Acesta marchează începuturile și direcțiile miniaturii românești.

Din cele 12 manuscrise păstrate de la Gavriil, acesta este singurul împodobit cu miniaturi influențate de pictura bizantină. Motivul de bază este palmeta, interpretată în diferite variante, dar și elemente decorative din arta populară locală, pe care Uric le plasa la colțurile frontispiciilor sale, producând astfel un efect compozitional deosebit. Frontispiciile lui Gavriil Uric reprezintă improvizații pe o temă de origine bizantină: cercuri și linii întretăiate încadrându-se din punct de vedere al decorului, tipului geometric.

O personalitate remarcabilă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea a constituit-o mitropolitul cărturar Anastasie Crimca, acesta va crea cel mai important centru de caligrafiere a manuscriselor, o adevărată școală a genului, cu specific și stil propriu. Alături de ornamentele geometrice, de chenarele și literele din împletituri tradiționale, apar motivele florale delicat stilizate, fundaluri cu acoperișuri asemănătoare celor moldovenești, scene cu numeroase personaje. Ornamentatia florală și frizele care împodobesc pagina sunt transpuneri grafice din vegetația locală, aducând un plus de autenticitate și de verosimil (palmeta și acantul). În sublinierea atmosferei moldovenești, acestui element de origine locală i se asociază, în mod fericit, elementele arhitecturale care sunt stilizate - turlele bisericilor și cetăților moldovenești.

O dezvoltare deosebită cunoaște și arta miniaturistică din Țara Românească. Între cele două școli de carte manuscrisă din Țările

Tetraevangheliarul de la Mănăstirea Humor

Române există asemănări și deosebiri. Astfel, cărțile moldovenești prezintă la frontispicii dreptunghiuri late, compuse din două sau mai multe șiruri de cercuri legate între ele prin continuarea motivului, pe când cele muntene prezintă o singură bandă, formată dintr-un singur șir de cercuri. Țara Românească este mai conservatoare în ceea ce privește miniatura. După apariția *Tetraevangheliarului* (Sucevița 23),

voievodul Alexandru al II-lea, activitatea miniaturistică din Țara Românească este semnalată prin copierea unui *Tetraevangheliar* în 1583 la Craiova. Miniaturistul este preotul Ioan Sârbu, un personaj venit din localitatea Cratova din fosta Macedonia. Înainte de a veni în Țara Românească, Ioan din Cratova a desfășurat o activitate febrilă de copiere a manuscriselor.

Miniaturile executate de el în Țara Românească par străine de tradiția miniaturistică românească, portretele evangheliștilor nefiind prezentate în plină pagină, ci încadrate în ornamentul vegetal al frontispiciului. Această modalitate de reprezentare a evangheliștilor în frontispiciu nu era însă străină artei bizantine.

Constantina Petrescu

Gavriil Uric, Evanghelia după Marcu

Mitropolitul Anastasie Crimca, Inchinarea Sfinților; Tetraevangheliar

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI - BATĂLIA DE LA RAHOVA

Bătălia de la Rahova a fost una dintre principalele lupte ale Războiului pentru Independența României. În confruntare, au fost implicate detașamente româno-ruse, în vederea supunerii garnizoanei otomane din cetate. Eforturile de război aliate pentru cucerirea Plevnei erau primejduite de prezența unei puternice concentrări de forțe turcești la Rahova. Perspectiva ca aceste detașamente să sprijine logistic rezistența lui Osman Pașa la Plevna i-a determinat pe marele duce Nicolae, comandantul frontului rus, și pe domnitorul Carol I să hotărască ocuparea Rahovei. Informațiile deținute de generalul rus Krîlov, în urma unor misiuni de recunoaștere, indicau faptul că cetatea dispunea de trei redute, circa 3 000 de soldați și patru piese de artilerie Krupp. Participarea armatei române a fost destul de însemnată, cei aproximativ 5 000 de soldați români, aflați sub comanda colonelului George Slăniceanu, în majoritate dorobanți, urmau să acționeze alături de cei 600 de ruși ai generalului maior Meyendorff. La 17/29 octombrie 1877 un corp de oaste român sub comanda maiorului Constantin Ene a obținut o victorie la Vidin, reduta care apăra Rahova dinspre miazăzi. Strategia folosită de unul dintre cei mai competenți ofițeri români ai momentului a presupus un atac combinat al cavaleriei, infanteriei și artileriei. Luarea redutei a deschis drumul către Rahova. Atacul româno-rus asupra garnizoanei otomane de la Rahova beneficia de susținerea logistică a bateriilor de artilerie de la Bechet, care au facilitat transferul trupelor române de dorobanți spre linia frontului, împiedicând, în același timp, acțiunea ostilă a navei turcești „Podgorița”, ancorată în spatele ostroavelor Ciftele. De altfel, monitorul otoman a fost scufundat ca urmare a acțiunii artileriștilor români, îndrumați de maior Maican Dumitrescu. Deprins cu acțiuni specifice ale flotelor fluviale, maiorul, care avea studii de specialitate absolvite la Brest, a reușit să se furișeze după lăsarea întinericului pe unul dintre ostroavele grupului Ciftele, stabilind cu exactitate poziția navei „Podgorița”, pentru ca ulterior, telegrafic, să facă cunoscute toate aceste informații tunarilor. Grupul de luptă sub comanda colonelului George Slăniceanu a ajuns la Selanovcea (6 km de Rahova) în ajunul declanșării conflictului, fiind urmat de trupele colonelului Crețeanu și cele ale generalului maior Meyendorff. Dislocarea corpului său de armată în teatrul de operațiuni presupunea așezarea infanteriei în centru, flancată de cavalerie și susținută din spate de artilerie (22 tunuri). Pe 7 noiembrie, la ora 9.15, comandantul-maior Dimitrie Giurescu, din Batalionul 1, Regimentul 4 dorobanți „Argeș”,

deschidea atacul asupra uneia dintre redutele secundare, în fruntea Batalionului Muscel, Regimentul 4 dorobanți „Argeș”, sprijinit de canonada tunurilor de sub comanda colonelului Slăniceanu. După mai bine de o oră, sublocotenentul Spiroiu arbora steagul românesc pe parapetul redutei. Acțiunea se repetă, Batalionului Muscel revenindu-i onoarea de a suna atacul asupra redutei principale. În iureșul confruntării, maiorul Dimitrie Giurescu și-a pierdut viața, însă efortul ofițerilor români nu a fost zadarnic. Bilanțul primei zile era încurajator, complexul sistem de redute al cetății Rahova fusese iremediabil avariat, iar trupele române exercitau un control de la distanță asupra redutei principale. În ziua următoare, s-a trecut la misiuni de recunoaștere în teatrul de operațiuni și la evaluarea condiției precare a oștilor adverse. Comandantul otoman din dispozitiv decidea, în noaptea de 8/20 - 9/21 noiembrie 1877, părăsirea pozițiilor din interiorul redutelor, sub acoperirea unor salve de artilerie. Circa 2 000 de ostași otomani urmau să se îndrepte către Ogosta. Diversiunea de la podul Hârleț avea drept miză distragerea atenției trupelor aliate de la adevăratele planuri ale miralaiului (colonelului)

de la Rahova. Convoiu otoman în retragere a fost atacat prin surprindere de batalionul 1 Mehedinți, sub comanda căpitanului Constantin Merișescu și obligat să reia lupta. Intervenția generalului maior Meyendorff și abilitățile logistice ale colonelului Crețulescu au contribuit la demontarea planurilor otomane de retragere, astfel încât, în dimineața zilei de 9/21 noiembrie 1877, lupta pentru ocuparea Rahovei se va sfârși cu victoria trupelor române. Marele duce Nicolae, comandantul rus, aprecia la 18 noiembrie 1877 într-o scrisoare către domnitorul Carol: „Binevoii a-mi permite să repet cu această ocaziune că am fost totdeauna fericit să recunosc bravura și calitățile solide militare ale armatei române.... Izbânda de la Rahova e întru totul a armatelor române”. Opinia publică românească a înregistrat cu deosebită satisfacție acest eveniment. La redacțiile ziarelor au sosit numeroase depeșe prin care cetățeni de toate categoriile sociale dădeau expresie sentimentelor patriotice și omagiau armata. „La sosirea știrii despre luarea Rahovei de către armata română- se arăta într-o telegramă a locuitorilor din Ploiești publicată în ziarul

„Resboiul”- cetatea Ploiești a tresălat de bucurie. Armatele noastre, intrând în triumf pentru a doua oară în Rahova (prima oară în 1595 sub Mihai Viteazul), au dovedit și de astă dată, că în vinele fiilor patriei curge sângele acelor viteji care și ei, odinioară, au luptat contra Semilunei. Umbra eroului a cărui statuie stă în mijlocul capitalei, privește cu mândrie pe strănepoții acelor căpitani care au condus atât de glorios vulturii României contra împilatorilor de peste Dunăre”.

Nina Cristea

TEZAU - Foaie a
Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
ISSN 2784 - 062X ISSN-L 2784 - 062X